Opgesteld door: Sjerp van der Ploeg en Georgia Vasilaras (kennismakelaars Kennisrotonde)
Vraagsteller: onderwijskundige SBB
Referentie: Kennisrotonde. (2017) *Dragen brede niveau 2 opleidingen in het mbo bij aan de motivatie, slagingskansen en arbeidsmarktkansen van studenten ten opzichte van smallere opleidingen?* (KR. 300).

10 december 2017

Vraag

Dragen brede niveau 2 opleidingen in het mbo bij aan de motivatie, slagingskansen en arbeidsmarktkansen van studenten ten opzichte van smallere opleidingen?

Kort antwoord

Twee derde van de studenten op mbo niveau 2 stroomt na diplomering door naar een vervolgopleiding en één derde stroomt direct door naar de arbeidsmarkt. Door technologische ontwikkelingen en ICT-toepassingen (bijvoorbeeld robotisering) wordt het arbeidsmarktperspectief van mbo niveau 2 gediplomeerden bedreigd. Een aantal mbo-instellingen poogt die arbeidsmarktkansen te verbeteren door brede niveau 2 kwalificaties en opleidingen aan te bieden waarmee gediplomeerden flexibeler inzetbaar zijn op de arbeidsmarkt. Er wordt sinds kort één brede kwalificatie op mbo niveau 2 aangeboden: 'Dienstverlener breed'. Deze is gebaseerd op een aantal reeds bestaande kwalificatiedossiers. Er is nog geen onderzoek beschikbaar naar (lange termijn) arbeidsmarktperspectieven van deze brede kwalificatie. Wel kan op basis van beschikbaar verwant onderzoek verondersteld worden dat brede mbo 2 opleidingen op de korte termijn (aan het begin van de beroepsloopbaan) een kleinere kans op werk bieden dan smalle opleidingen maar dat op de lange duur (verderop in de beroepsloopbaan) breed opgeleiden een even grote kans op werk hebben en in beroepen werken met een hoger maatschappelijk aanzien (en salaris) dan smaller opgeleiden op mbo niveau 2.

Toelichting antwoord

Het SBB constateert dat het arbeidsmarktperspectief voor studenten in het mbo op niveau 2 niet altijd positief is. Daarbij stellen ze dat mbo-instellingen dit willen oplossen door brede niveau 2 opleidingen aan te bieden. De kern van de vraag is of we van die brede opleidingen inderdaad mogen verwachten dat ze bijdragen aan een beter arbeidsmarktperspectief. Daarvoor gaan in deze toelichting achtereenvolgens in op een aantal onderwerpen: de ontwikkelingen in studentpopulatie in mbo niveau 2, het ontstaan en verschijningsvormen van brede opleidingen mbo niveau 2, de te verwachten effecten van de brede opleidingen.

Studentenpopulatie mbo niveau 2

De mbo-niveau 2 opleiding wordt tegenwoordig ook aangeduid met de basisberoepsopleiding. Deze basisberoepsopleiding onderscheidt zich van de entreeopleiding, voorheen niveau 1; van de vakopleiding op niveau 3; en van de specialistenopleiding op niveau 4. De basisberoepsopleiding duurt 1 tot 2 jaar en bereidt studenten voor op het uitvoeren van uitvoerende werkzaamheden, bijvoorbeeld als kapper, autotechnicus, fietsenmaker, e.d. Tot enkele jaren geleden was het mogelijk om drempelloos in te stromen in deze basisberoepspopleiding maar sinds het studiejaar 2014-2015 gelden vooropleidingseisen: een diploma op minimaal vmbo-niveau (incl. vergelijkbare diploma's als mavo, vbo, lbo), een overgangsbewijs van havo/vwo naar leerjaar 4 of een diploma op mbo-niveau 1 (entree-opleiding).

In 2016 waren ongeveer 80.000 studenten in mbo niveau 2 ingeschreven: ongeveer 26.000 in de BBL en 54.000 in de BOL (https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/mbo/deelnemers-mbo/aantal-deelnemers-mbo). Kans e.a. (2016) laten zien dat de instroom in opleidingen op niveau 2 sterk is gedaald in de afgelopen

10 jaar. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat meeste instromers in niveau 2-opleidingen komen uit het vmbo bl, waar het leerlingaantal met 20% is gedaald. Verder constateren zij een sterke daling in het aandeel instromers in mbo niveau 2 zonder diploma (direct gevolg van regelgeving) en een stijging van het aandeel instroom vanuit het voortgezet speciaal onderwijs (vso) en praktijkonderwijs (pro). Dat geldt ook voor het aandeel studenten dat in het mbo instroomt vanuit het vmbo en dat leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) heeft gehad.

Breed opleiden mbo niveau 2

Per 1 augustus 2016 in het mbo een nieuwe kwalificatiestructuur ingevoerd (HKS: Herziene Kwalificatie Structuur). Daarmee bestaat voor mbo niveau 2 een kwalificatiedossier uit een basisdeel en profieldelen. In het basisdeel zijn overeenkomstige elementen van de beroepen waarop de kwalificaties zijn gebaseerd beschreven in de vorm van gemeenschappelijke kerntaken en werkprocessen, vakkennis en vaardigheden en kenmerkende houdingsaspecten die alle beroepsbeoefenaren in het betreffende werkveld delen. In het profieldeel staan specifieke onderdelen van een kwalificatie beschreven die niet gelden voor alle kwalificaties in het dossier. Op het diploma wordt de naam van het profiel vermeld. Het doel van de HKS is om de doelmatigheid van het aanbod te vergroten en adequater te kunnen reageren op (regionale) arbeidsmarktontwikkelingen.

De HKS is voor een aantal onderwijsinstellingen aanleiding geweest opleidingen breed te gaan inrichten (Kans e.a., 2016). De twee belangrijkste redenen daarvoor zijn het uitstellen van het keuzemoment voor specifieke uitstroommogelijkheden zodat deze studenten meer tijd hebben zich een goed beeld van beroepen te vormen (1) en het aanleren van meer competenties zodat de student op de arbeidsmarkt breder kan worden ingezet (2).

De achtergrond van de eerste reden is dat veel studenten op mbo 2 niveau twijfelen over hun opleidingskeuze, onvoldoende beeld hebben van de beroepspraktijk en maar in beperkte de kansen op een baan meewegen in hun keuze (Commissie Doelmatigheid MBO, 2017). Door een brede opleiding bij de start kan de student zich eerst oriënteren en kan hij/zij werken aan basisvaardigheden en vervolgens bewuster een keuze kan maken voor een uitstroomprofiel. Hier gaat het dus om opleidingen die breed beginnen en waarbij keuzemomenten voor uitstroommogelijkheden zoveel mogelijk worden uitgesteld.

De achtergrond van de tweede reden is dat ongeveer een derde van de mbo 2-gediplomeerden direct doorstroomt naar de arbeidsmarkt. Het idee bestaat dat door technologische ontwikkelingen het perspectief op de arbeidsmarkt van mbo 2-gediplomeerden verslechtert. De arbeidsmarkt zou toenemende behoefte hebben aan werknemers die zich goed kunnen aanpassen, die multi-inzetbaar zijn en die beschikken over 21th century skills. Daar kunnen bredere opleidingen op niveau 2 in voorzien. Hier gaat het dan dus om opleidingen waarin meer vaardigheden worden aangeleerd, of waarbij er meer aandacht is voor algemene vaardigheden.

Een voorbeeld hiervan is de nieuwe opleiding Dienstverlening op niveau 2. Daarin kunnen studenten na het basisdeel kiezen uit diverse uitstroomprofielen zoals facilitair medewerker, medewerker sport & recreatie of helpende zorg & welzijn. Voor deze nieuwe brede opleiding zijn de verwante werkprocessen en activiteiten van 9 kwalificaties op niveau 2 nader geanalyseerd.

Effecten van breed opleiden

Deze specifieke brede opleidingen op mbo niveau 2 niveau zijn gestart in het schooljaar 2016-2017. Dat betekent dat er op dit nog geen beeld is van de arbeidsmarktpositie van deze groep. Voor de mogelijk effecten van breed opleiden zullen we daarmee een beroep moeten doen op min of meer vergelijkbare groepen.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Als het bijvoorbeeld gaat om motivatie van mbo-leerlingen dan is bekend dat studenten eenvoudiger gestimuleerd kunnen worden tot leren bij beroepsgerichte vakken dan bij algemene vakken zoals Nederlands en rekenen. Verder blijkt de betrokkenheid van studenten groter bij lessen waar studenten gestructureerd samenwerken en ligt de motivatie lager wanneer lessen niet aansluiten bij het niveau en de interesses van studenten (Inspectie van het Onderwijs, 2015). Algemene vakken als Nederlands en wiskunde zijn uiteraard iets anders dan algemene 21ste eeuwse vaardigheden maar het feit dat het eenvoudiger blijkt mbo-leerlingen voor beroepsgerichte vakken te interesseren, geeft in ieder geval aan dat brede opleidingen het risico in zich dragen dat het mbo-studenten minder motiveert. De toekomst zal moeten uitwijzen of en onder welke omstandigheden dat het geval is.

Als het gaat om de arbeidsmarktpositie van mbo 2 studenten die breed worden opgeleid dan helpen mogelijk de uitkomsten van recente studies rondom het thema vakmanschap (Buisman en Van der Velden, 2017; Bol en Rözer, 2017). Daarbij is onderzoek gedaan naar de arbeidsmarktpositie van mbo-gediplomeerden op diverse momenten in de beroepsloopbaan, dus zowel snel na het behalen van het diploma als op na het hebben opgedaan van vele jaren werkervaring (Bol en Rözer, 2017). Zij onderscheiden binnen vakmanschap twee dimensies: enerzijds de mate van routinematige versus complexe taken en anderzijds de mate waarin veel of weinig specialistische kennis en vaardigheden nodig zijn. Dat leidt dan tot een ideaaltypische indeling in vier kwadranten waaruit blijkt dat mbo 2 niveau opleidingen vooral in de twee kwadranten vallen waarbij er sprake is van veel routinematige taken. Verder is daarbinnen sprake van zowel opleidingen die meer specialistische kennis aanleren (het zogenaamde ‘praktische vakmanschap’) en opleidingen waar meer brede kennis aan bod komt (geen sprake van vakmanschap).

Wanneer de arbeidsmarktposities van deze beide groepen wordt vergeleken dan blijkt het volgende. De kansen op werk blijken voor recent gediplomeerden die een specialistische opleiding gedaan hebben iets beter dan recent gediplomeerden die een bredere opleiding hebben gedaan. Dit verschil blijkt voor reeds langer gediplomeerden niet meer aanwezig. Als gekeken wordt naar status van de beroepen dan blijken de mbo-studenten die breed zijn opgeleid beter af te zijn dan de specialistisch opgeleiden. Dat geldt dan voor zowel de recent als de reeds langer gediplomeerden. Een hoge status betekent dat een beroep aantrekkelijk is (onder meer qua loon) en veel maatschappelijk aanzien heeft. Een lage status betekent weinig aantrekkelijk en weinig aanzien.

Op basis van deze uitkomsten lijkt de veronderstelling gerechtvaardigd dat brede mbo 2 opleidingen, die minder opleiden tot praktisch vakmanschap, op de lange duur (verderop in de beroepsloopbaan) niet zozeer tot hogere kansen op werk leiden maar wel op werk met een hoger maatschappelijk aanzien en dito salaris. Ook hier geldt dat toekomst zal moeten uitwijzen of en onder welke omstandigheden dat ook echt zo is.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Geraadpleegde bronnen:

Thijs Bol en Jesper Rözer. (2017) Vakmanschap op de arbeidsmarkt. Een analyse van de arbeidsmarktuitkomsten van afgestudeerden uit het middelbaar beroepsonderwijs, in *Mens en Maatschappij*, 92 (3), 233-259

Buisman, M. & Van der Velden, R. (2017). *De toekomst van vakmanschap*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. https://www.nro.nl/kb/405-15-400-ontwikkeling-van-vakmanschap-in-het-beroepsonderwijs/

Commissie Macrodoelmatigheid MBO (2017). *Advies Arbeidsmarktperspectief mbo niveau 2*. Den Haag: CMMBO https://www.cmmbo.nl/publications/advies-arbeidsmarktperspectief-mbo-niveau-2/

Inspectie van het Onderwijs (2015) De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2013-2014. De Meern: IvhO https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/04/15/de-staat-van-het-onderwijs-onderwijsverslag-2013-2014

Kans, K., Cuppen, J., Groeneveld,M.J. & Hermanussen, J. (2016). *Bredere opleidingen voor een smallere doelgroep? Ontwikkelingen in de samenstelling van instroom en breder opleiden op mbo-niveau 2*, 's Hertogenbosch: ECBO. http://ecbo.nl/25102016/wp-content/uploads/2016/11/Bredere-opleidingen-voor-een-smallere-doelgroep.pdf

Meer weten?

Over het opzetten van brede opleidingen op niveau 2

Onderwijssector

mbo

Trefwoorden

Arbeidsoriëntatie, curriculum, brede opleiding, vakmanschap, arbeidsmarktkansen

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL